

אדברה

בעד חתך

גליון מס' 169

פרשת בא
תשפ"ד

קרבן פסח נקנה הן בכסף והן במשיכה

משכו וקחו לכם צאן למשפחותיכם ושהטו הפסח (יב, כא)
יש לדקדק בכפל הלשון משכו וקחו, שזה אותו דבר?

החיד"א (ראש דוד) תירץ, שהנה הקונה חפץ למצוה, כגון אתרוג, לא יקנה במשיכה לבד, שכיון שמשיכה היא קנין מדרבנן ומדאורייתא קונה בכסף, לזאת צריך לעשות קנין דאורייתא למצוה דאורייתא. אך גם בכסף לבד לא יקנה, שכיון שתקנו רבנן שכסף לבד לא יקנה, הרי הפקר בית דין הפקר ולא מועיל הקנין, אלא כדי לקיים את 'ולקחתם לכם' נכון שיעשה שני הקנינים, 'משיכה וכסף', ואז קונה הן מדאורייתא והן מדרבנן.

זה שאמר הכתוב: 'משכו וקחו', תעשו קנין משיכה וקנין כסף, 'קחו' הוא לשון מקח בכסף, כמו שאמרו חז"ל בתחילת מסכת קידושין 'קחה קיחה משדה עפרון'. ואז יהיה 'לכם', שהפסח יהיה שלכם בין מן התורה ובין מדרבנן.

ובעמק החכמה פירש, שהנה אמרו בפסחים שהנמנה על פסח אחד, יכול למשוך ידיו ממנו ולהימנות על קרבן פסח אחר, עד שישחט הפסח הזה, אבל אחר שחיטה אינו יכול למשוך ידיו ממנו. וזה ביאור הכתוב: 'משכו', תוכלו למשוך ידיכם מפסח זה, ו'קחו לכם צאן', שתוכלו להימנות על צאן אחר, זה רק עד 'ושחטו הפסח', עד שעת השחיטה, ולא אחר כך.

רעות ואחווה בדברי תורה

דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה בלי כסף וכלי זהב (יא, ב)
בפסוק זה מוצאים אנו שהתורה מכנה את המצרים בשם 'רעיהם' של ישראל. עובדה זו טעונה ביאור. שכן הלא חז"ל (מכילתא משפטים) דרשו את הפסוק (כא, לה): 'כי יגף שור איש את שור רעהו' - 'להוציא שור של כותל, שור נכרי, שור תושב גר'! הרי לנו מפורש שנכרי אינו נקרא רעהו של ישראל, וכיצד קוראת התורה כאן לנכרי בשם 'רעהו', בכך שהיא מורה לבני ישראל לשאול איש מרעהו המצרי כלי כסף וכלי זהב? [וראה לקמן יב, לה, מה שהובא בשם הגר"א].

על שאלה זו כבר עמד רבנו בחיי, וכך הוא כותב ליישב: 'ומה שהזכיר לשון 'רעהו' ו'רעותה', יראה לי שקודם מתן תורה היו כל הבריות חברים כאחד, אבל לאחר מתן תורה, שהחזיר הקדוש ברוך הוא את התורה על כל אומה ולשון ולא קבלוה עד שקבלוה ישראל, יצאו כל האומות מן האחוה והריעות, ונשאר השם הזה בעם ישראל בלבד'.

ולדבריו מיושב היטב, במצרים שהיה קודם מתן תורה, הגוים היו נקראים 'רעהו' גם של ישראל, אמנם הלימוד של 'שור רעהו' - 'למעט שור של גוי, נאמר לאחר מתן תורה שאז הגוי הוא לא בכלל 'רעהו' של הישראל.

ובספר מקדש הלוי הוסיף עומק בדברים, עד מתן תורה לא היתה לבני ישראל מעלה מיוחדת על פני אומות העולם, ממילא ניתן היה לשמור על יחסי ריעות וידידות גם בין ישראל לעכו"ם. אכן משניתנה תורה, שוב אין נחשבת ידידות אמיתית, אלא זו המבוססת על רוחניות, על לימד התורה בדיבור חברים, ומאחר והגויים אינם מסוגלים לסוג ידידות שכזו, ממילא נתמעטו מכלל 'רעהו', שהרי לא תיתכן ידידות אמיתית בינם ובינינו לעולם!

אמנם על יסוד זה יכולים אנו לעמוד גם מתוך התבוננות בדברי הפסוק בפרשת 'ישב' (בראשית לז, ג): 'וישאל אלהב את יוסף מִפֶּלֶל בְּנָיו כִּי בָן זָקֵנִים הוּא לוֹ, וּבְתוּרָגוֹם אֹנָקְלוֹס (שם) כתב: 'ארי בר חיים', והובאו דבריו ברש"י אשר הוסיף וביאר כי את כל מה שלמד יעקב משם ועבר, הוא מסר והעביר ליוסף בנו.

הרי לנו, כי אהבתו המיוחדת של יעקב אבינו ליוסף, לא התבססה אלא על קשר רוחני עמוק שהיה ביניהם, מאחר ויוסף היה זה שיעקב העביר אליו את כל חכמתו.

והיינו, שחכמת התורה היא אשר קישרה ביניהם. מכאן, כי רק התורה הקדושה היא אשר יכולה ליצור קשר עמוק ואמיתי, ומבלעדיה לא ניתן ליצור 'ריעות' כלשהם. וכן מצינו גם בפרשת 'ויגש', שהתורה מגדירה את אהבתו של יעקב אבינו לבנימין במילים (בראשית מד, ל): 'ונפשו קשורה בנפשו', וכתב בעל הטורים השלם: "קשורה" - בגימטריא: 'תורה'. הרי לנו שוב אותו יסוד עצמו, על פיו קשר עמוק ואמיתי, נבנה רק על ידי התורה הקדושה. ומבלעדיה, לא יתכן כל קשר בר קיימא! [גבי ציצית אמרו חז"ל: 'קשר עליון דאורייתא', ונרמז בזה, שקשר החזק ביותר בין אדם לחבירו הוא על ידי לימוד התורה בדיבור חברים].

השבח של משה רבנו שלא התעסק בכיזה

ויתן ה' את הן העם בעיני מצרים גם האיש משה גדול מאד בארץ מצרים בעיני עבדי פֶּרַעַה ובעיני העם (יא, ג)

יש להקשות, מדוע תיאר כאן את ישראל בלשון עם, והלא ידוע שבכל מקום שנאמר עם לשון גנאי הוא, ומדוע לא אמר 'את חן ישראל'. עוד קשה מה ענין 'גם האיש משה גדול מאד' לענין זה שישראל מצאו חן בעיני מצרים, והשאלום את כליהם?

בפרשת דרכים (דרוש ד) תירץ, שהנה ידוע מה שאמר גביה בן פסיסא במסכת סנהדרין (צא, א) שביזת מצרים היתה שכר עבודת ישראל ממה שנשתעבדו במצרים. ולפי זה שבטו של לוי שלא היו בכלל השעבוד, לא היו בכלל הביזה, וממילא לא הוצרכו לחן בעיני מצרים, שהרי לא שאלו כלים מהם.

והנה מובא במסכת שבועות (יג, ב) על הפסוק (ויקרא טו, לג): 'יִכְפֹּר אֶת מִקְדָּשׁ הַקֹּדֶשׁ וְאֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ יִכְפֹּר וְעַל הַכֹּהֲנִים יַעַל כָּל עֵם הַקְּהָל יִכְפֹּר'. 'עם הקהל', אלו ישראל. 'יכפר', אלו הלויים. ואמרו שם שלויים אינם בכלל 'עם', ולכן צריכים ריבוי נוסף של 'יכפר' בכדי ללמד על הלויים.

ובמסכת סוטה (יג, א) אמרו: בא וראה כמה חביבות מצות על משה רבנו שכל ישראל נתעסקו בביזה והוא נתעסק בעצמות יוסף. אך השבח הזה יתכן אם משה היה בכלל החן והיה יכול לשאול ממצרים כסף וזהב, אבל אם לא היה בכלל החן, אם כן אין כאן שבח במה שלא נתעסק בביזה, מאחר וידע שלא יתנו לו את הכלים.

וזה כוונת הכתוב, 'ויתן ה' את הן העם בעיני מצרים', 'העם' דווקא, למעט שבט לוי שלא היו בכלל החן והואיל ולא היו בכלל העבודה, וקשה אם כן אין שבח למשה במה שלא נתעסק בכסף וזהב שהלא משבט לוי היה, לזה אמר 'גם האיש משה גדול מאד', שהוא כן היה גדול בעיניהם ואם כן יכול היה לשאול מהם כלים, אלא שבכל זאת לא התעסק בביזה ולא שאל מהם כסף וזהב, ורק התעסק בעצמות יוסף, וזאת משום שהמצוות היו חביבות עליו ביותר ולכן נתעסק בעצמות יוסף.

מדוע דווקא מצות דם פסח ודם מילה?

והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום (יב, ו)

כתב רש"י: ראה הקדוש ברוך הוא שאין בידם מצוות להתעסק בהם כדי שיגאלו, ונתן להם שתי מצוות, דם פסח ודם מילה.

יש להבין מדוע נתן דווקא שתי מצוות אלו?

הלב אריה (חולין קמא) תירץ, שהנה הבכור שור כתב שלכן 'שכר מצוה בהאי עלמא ליכא', שכיון שבמצוות עשה אם אין מקיימין אותה לא נענשים עליה בעולם הזה, על כן אין גם שכר עליה בעולם הזה כשכן מקיים אותה.

והנה רצה הקב"ה לתת לישראל מצוות אשר כן מקבלים עליהם שכר בעולם הזה כדי שיהיו ראויים לגאולה בעולם הזה מיד מצרים. ומכיון שעל פסח ומילה הרי

גמילות חסדים משפיע על הגוי שיתחסד עם היהודים

ובני ישראל עשו כדבר משה וישאלו ממצרים פלי כסף וכלי זהב ושמלת (יב, לה) פירש רש"י: 'כדבר משה, שאמר להם במצרים וישאלו איש מאת רעהו'.

יש להבין מה הוסיף רש"י בזה, והלא זה מפורש בלשון הכתוב: 'ובני ישראל עשו כדבר משה וישאלו ממצרים פלי כסף'?

בספר קול אליהו כתב בשם הגר"א לבאר כוונת רש"י, שהנה אמרו במסכת בבא קמא (לו, ב): 'שור של ישראל שנגח שור של נכרי פטור', שנאמר (לקמן כא, לה): 'וכי יגף שור איש את שור רעהו, שור רעהו ולא שור נכרי'. ולפי זה הוקשה לרש"י כיצד נאמר לעיל (יא, ב) 'דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו, והיינו מהמצרים, הרי המצרים אינם בכלל 'רעהו' [ראה לעיל פרק יא, פסוק ב, מה שכתבנו בשם 'רבנו בחיי']'. עוד יש לתמוה, מה פשר הכתוב 'דבר נא' ופירש רש"י שם אין 'נא' אלא לשון בקשה, וכי לשם מה נצרך 'לבקש' מהם לשאול כלי כסף וכלי זהב.

אלא בהכרח צריך לומר, שלא היה ביכולתם לעשות כדבר הזה ולקחת מן המצרים, אלא רק אם קודם לכן יכופו את יצרם לעשות חסד איש עם רעהו, ועולם חסד יבנה', על ידי כך יתן ה' את חן העם בעיני מצרים, ולפי זה 'רעהו' נאמר על ישראל, וזו פשר הכתוב 'דבר נא' לשון 'בקשה', היינו שיבקש מהם שיעסקו בחסד איש את רעהו, ומעתה יובנו דברי רש"י על הפסוק 'ובני ישראל עשו כדבר משה' שאמר להם במצרים 'וישאלו איש מאת רעהו, והיינו שבני ישראל עשו חסד זה לזה [היינו איש עם רעהו] על ידי שאלה, והתוצאה היתה 'וישאלו ממצרים פלי כסף וכלי זהב ושמלת, וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלו'.

נענשים עליהם בכרת כשאינ מקיימים אותם, על כן שורת הדין נותן ששכר מצוות אלו ישנם בעולם הזה. ולכן נתן להם ה' יתברך דווקא מצוות אלה, ונתן להם שכר בעולם הזה על ידי שפדם מבית עבדים מאפילה לאור גדול.

הטעם לצליית קרבן פסח

אל תאכלו ממנו נא ובשל מבשל במים כי אם צלי אש ראשו על קרעיו ועל קרבו (יב, ט) יש להבין, מדוע נצטוו ישראל לאכול את הפסח דווקא 'צלי אש', ולא מבושל או נא? איזו משמעות ישנה לאופן בישולו של הקרבן?

וביאר המקדש הלוי, כי הנה ידוע שהצאן שימש כאליל במצרים, ויושבי הארץ סגדו לו ועבדו אותו. זו גם היתה הסיבה בגללה נצטוו ישראל לקחת דווקא שה, בכדי להראות למצרים כיצד הם שוחטים את אלוהיהם מבלי שתהיה להם [או לאלוהיהם בו האמינו] כל אפשרות למנוע את הדבר, ועל ידי כך תתברר מלכותו יתברך ואפסיותם של כל אלוהי הגויים כמו הצאן וכל כיוצא בו, כי אין עוד מלבדו. מעתה, הלא ידוע, כאשר מבשלים בשר, אין ריחו נודף כל כך למרחוק. לעומת זאת, כאשר צולים אותו, הרי הוא מדיף ריח ניחוח המתפשט בכל הסביבה וניתן לחוש בו גם במרחק רב.

לפיכך ציוה הקב"ה את בני ישראל דווקא לצלות את הפסח בכדי שריחו ינדוף למרחוק, וכל המצרים ידעו כי בשעה זו עצמה צולים ישראל את אלוהיהם שלהם, ועומדים לאכול אותם עוד בטרם חצות לילה, ובכך יתברר להם כוחו הגדול של אלוהי היהודים אשר אין כמוהו בכל הארץ!

מדת האמת

והעתירו לה' אלקיכם (יז)

פעם סיפר רבי אברהם יפהן לרבי יואל מסטאמור, על מדת האמת של חכמי תנועת המוסר. פעם קיבל רבי זונדל מסלנט מכתב מאחד מתלמידיו בחו"ל שיתפלל עבור רפואת אשתו. קרא רבי זונדל למשמשו ואמר לו לכתוב בשמו כי הוא מתפלל עבור החלמתה. המשמש ערך מכתב קצר והגישו לרבי זונדל לחתום, עיין הרב במכתב, סילקו מעליו ואמר למשמשו לא אוכל לחתום על דבר שקר. אמרתי לך לכתוב כי אני מתפלל, ואתה כתבת כי אנו מתפללים בלשון רבים, והרי זה נראה כשקר. סיים רבי אברהם את סיפורו ואמר, ראו עד היכן דקדק אותו גאון על מדת האמת, שהרי למרות שהיה אפשר לטעון כי דרך ענוה היא לכתוב לשון רבים, אבל האמת קודמת לכל. נענה הרבי מסטאמור ואמר, נו, לדעת הרמב"ן הרי זה אמנם שקר גמור, אם המדובר במתפלל יחיד אין לו להשתמש בלשון רבים. וסיפר רבי אברהם יפהן כי זמן רב היה מצטער למצוא היכן אמורים דברים אלה ברמב"ן, חיפש ולא מצא, והסיח דעתו מכל הענין. כעבור כמה שנים הוסיף וסיפר רבי אהרן יפהן, האיר ה' את עיני ומצאתי כן מפורש ברמב"ן, וזה לשונו: 'והעתירו לה' אלקיכם', לשניהם, כי כן יאמר פרעה בכל פעם דרך מוסר, כי יודע פרעה כי משה הוא המעתייר, כי כן אמר לו 'למתי אעתייר לך' (לעיל ח, ח), 'והעתירת אל ה' (שם כה), 'אפרש את פפי אל ה' (שם ט, ט), כי לא ידבר משה בזה לשון רבים, שלא יוציא שקר מפיו'.

קבורת רשע...

וימש השך (י, כא)

מסופר על דברי חיים, שהוכיח פעם יהודי על שהסיג את גבול רעהו, ושכר את החכירה שלו מאת הפריץ. ענה מסיג הגבול: הלא אותו האיש הוא רשע ופושע ישראל, ומצוה גדולה היא לקבור אותו. השיב לו ה'דברי חיים', מי אמר לך שיש מצוה לקבור את הרשע? אני אביא לך ראיה מן התורה הקדושה שאין זו מצוה כלל. על מכת חושך שהביא הקב"ה על מצרים, אמרו במדרש, לפיכך לקו בחושך, לפי שהיו הרבה רשעים בישראל, ומתו בשלושת ימי אפלה, כדי שישאל יקברו אותם בימי החושך, והמצרים לא יראו, ולא יאמרו שגם ישראל לוקים. מצינו אפוא שישראל קברו את הרשעים, ולסוף כתב רש"י על הפסוק (יב, ו) 'והיה לךם למשפחת הגיעה שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו, ולא היה בידם מצוות להתעסק בהן כדי שיגאלו, שנאמר 'ואת ערם וערקה', ונתן להם שתי מצוות, דם פסח ומילה. ואם קבורת הרשעים היא מצוה, הלא כבר היו בידם הרבה מצוות, שקברו הרבה רשעים, על כורחנו נאמר שאין זו מצוה לקבור את הרשע. ועתה, סיים הרבי את דבריו, השב מהר את העסק לאותו יהודי, פן תנחם באחריתך.

כשרות מזויפת

מתניכם חגרים (יב, יא)

מסופר על החיד"א, שנסע פעם באניה עם סוחר בן בלעיל, שהביא עמו כמות גדולה של גבינה לא כשרה, אותה רצה למכור בקהילות איטליה. ביקש הסוחר מהחיד"א שיתן לו הכשר על הגבינה. משסירב החיד"א, שכר הסוחר כמה מלחים שיאיימו עליו ויוציאו ממנו הכשר בכח. ראה החיד"א שנסקפת לו סכנה, ישב וכתב הכשר שסופו: 'הכותב וחותם ביום ג' לסדר מתניכם חגורים בספר שמו"ת תק"ח לפ"ק'. הגיע הסוחר אל אחת הקהילות וניגש אל הרב להראות לו את ההכשר כמקובל, עיין הרב בכתב ההכשר ותמה על סופו, מה ראה החיד"א לציין את ספר שמו"ת. ועוד בראשי תיבות. לפתע אורו עיניו של הרב, שמו"ת הרי זה ר"ת שנים מקרא ואחד תרגום. עיין בתרגום אונקלוס ומצא 'מתניכם חגורים' תרגום 'חרציכון יהון אסירך' כלומר חריצי הגבינה אסורים הם. התפעל הרב מחכמתו של החיד"א. חקר את הסוחר ולאחר שהודיה שהוציא את ההכשר מהחיד"א בכח, העניש אותו, ולא העניק לו הכשר.

יהי רצון שנוכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות את כל דברי תלמוד תורתך באהבה. אמן.

לשמיעת השיעורים בקול הלשון: 073-3718073
לקבלת העלון בנייל: adabrabedotecha@gmail.com